

A SZEGEDI TÁJ IHLETÉSEI

Minden vizsgálódásnál tényekből kell kiindulnunk, ha nem akarunk légvárakat építeni. Szeged irodalmának vizsgálatánál abból a tényből kell kiindulnunk, hogy igenis *van szegedi irodalom*. A szellemi termékek, az irodalmi alkotás soha sem tűnnek el nyomtalanul, valamikori létrejöttükkel bizonyos mértékben mindig élnek, ha olykor-olykor el is felejtik őket; időnkint valamilyen formában föl-föltámadnak s ösztönzőleg hatnak a kései kor fiaira. Hiszem, hogy a szegedi irodalom *van* — ha ma még valahol a mélyben lappang is, de van — és él, s rövidesen napfényre fog bukkani.

Egy táj, egy város irodalmának vizsgálatánál azt az egyedülvaló jellegzetességet kell keresnünk, amellyel a többiektől elkülönül. A köztudatban Szeged irodalma „népies“ néven szerepel s teljes joggal. Am a népies jelzőt ez esetben kétes értékétől menten kell elfogadunk, mert itt komoly értéket jelent, tekintélyes multra néz vissza, s a szegedi irodalomnak csaknem kizárólagos tárgyköre. Ebből következik, hogy vizsgálódásunknál mindazoktól a megnyilatkozásoktól el kell tekintenünk, amelyek nem ennek a szellemnek kifejezői.

En ennek az irodalomnak most tárgyi oldalát szeretném néhány vonással felvázolni úgy, hogy az magában foglalná Szeged különleges adottságait, és egyúttal annak irodalmi megörökítődését is.

Az első és legjellegzetesebb kialakító tényező maga Szeged fekvése. A végtelen kiterjedésű alföldi síkság lomhán mozgó élete, lassú tempója ráütötte bélyegét Szegedre. Elég egy pillantást vetnünk a város és vidéke életére, azonnal szemünkbe tűnik, hogy itt nem nyugati értelemben vett városról van szó, hanem u. n. mezővárosról, melynek lakói, — különösen a tanyavilágban — maguknak élő, kevészavú emberek, nem ritkán teljesen szótlanok. Így nem véletlen, hogy az e tekintetben egyik legjellegzetesebb novellát szegedi író, Tömörkény István írta meg *Beszélgetés* c. rajzában.

Egy másik kialakító jegy is Szeged földrajzi adottságából származik, Tisza melletti fekvéséből. Itt elég Tömörkény „Vizenjáróira“ utalnunk, ahol sok e forrásból fakadó szegedi vonást örökített meg az író. Gondoljunk csak a színpad számára is feldolgozott *Bábocskay szelet hever* c. remek novellára.

A mi szempontunkból azonban jelentősebb ezeknél az a kettőség, amely a tulajdonképeni város és a városhoz tartozó tanyavilág viszonyából adódik. Ez két módon nyújt alkalmat a szegedi paraszt, — ahogy íróink nevezik a „szegedi nép“, a „szegedi nemzet“ — jellemének megfigyelésére; a saját környezetében és bent a városban, hivatalos dolgainak elintézése alkalmával. Szinte külön műfaj fejlődött ki a szegedi magyarok törvény előtti magatartásának megörökítéséből. Az a sajátos viselkedés, amit a szegedi paraszt a törvény „szabályaival“ szemben tanúsít, rendkívül tanulságos s külön érdekesség az a visszahatás, amit a törvény nyakatekert szólamai nyelvében okoznak. A legremekebb példák e tekintetben Tömörkény Mihály szöbelizik, és Mihály folyamatabatátele c. novellái.

Kitűnő alkalmak a megfigyelésre a különböző vásárok és bevásárlások, ahol a megfelelő jószág kiválasztásának körülményességéről oly felejthetetlen sorokat írt Tömörkény. De hasonlóképen a törvény hatásához, szinte speciális műfajt alakított ki Móra Ferenc ásatásairól szóló beszámolóiban is, amely végeredményben tehát ismét csak Szeged egyéni adottságából fakadó különlegesség. A „*kint való nemzet*“ Attilával kapcsolatban felmerülő hiedelme, a hirtelen meggazdagodás lehetőségének hite, állandóan foglalkoztatják képzeletüket s a legsajátosabb helyzeteket teremtik, amit Móra bámulatos finomsággal, a paraszt érzékenységet sem sértve meg s az igazságot is diadalra juttatva old meg. *Attila jelentkezik* c. novellája az egyik csúcspont e nemből.

Nem kisebb jelentőségű a fentieknél az 1879-i árvíz sem, amely a város lakóinak emlékezetében, mint a „nagy víz“ maradt fenn, s amely időmérőkö gyanánt szolgált, születéseket és halálokat, családi eseményeket és országos ügyeket mértek hozzá. — De folytathatnók e külső körülmények felsorolását tovább is, a bosszorkányperek hatását, Rózsa Sándor tetteiről keringő emlékeket, az alsóvárosi Fekete Mária csodatévő erejéről szájról-szájra járó legendákat, Dankó Pista nótafáját, stb. stb., amelyek mind helyi adottságok s amelyek Szeged irodalmában is megörökítődtek.

Am e külsőségek magukban még nem jelentenek egyéni szint, sem értéket, ha nem volna meg adekvát művészi formájuk is, mert az egyéni jellegnek sajátos módon kell megnyilvánulnia is, ha irodalmi értékre tart igényt. Szeged irodalmának megvan a maga egyéni íze; sehol máshol nem található idiótizmusaiban, remek szólamaiban és kifejezéseiben, különös szavaiban, a kötőszavaknak gyakori és sajátos használatában, a beszédnek furcsa hangsúlyozású taglalásában s még egy csomó felsorolhatatlan jellemző tulajdonságában. S mind e stilusbeli tulajdonságokon túl, a csevegésnek egy egészen különálló, leírásból, drámai elemekből és mély lírából összetevődött elbeszélő forma virágzott e város irodalmában.

Amíg azonban az út idáig vezetett, sok előfutárnak kellett rajta járnia. Terescsényi Gyula, Bite Pál, Ujlaki Antal, Damó Oskárék azok, akik még keresik Szeged egyéni hangját. Palotás Fausztin olykor-olykor már meghallotta a sajátos hangokat s számos helyen reagált is rájuk, amire bizonyág nem egy Szeged nyelvére jellemző tösgyökeres kifejezése. Messze kiemelkedik a sorból Cserzy Mihály, aki bár nem elsőrendű elbeszélő, mégis e nemből a legjelentősebbek egyike. A szegedi magyar lelkipilárnak megfigyelésében sokszor Tömörkénynél is mélyebbre hatol s híven is adja azt vissza, aminek csaknem tökéletes példája az *Egyezkedés a csárdában* c. novellája. Cserzy méltatlanul nyugszik az ismeretlenség sötétjében.

Cserzy után Szeged irodalma már jelennek tűnik. Tömörkény és Móra írásainak szegediségéről s egyedülálló értékéről ma már nem kell vitatkoznunk. De a szegedi lelkiséget fejezi ki Juhász Gyula költészete is, különösen az Alföld síksága által felkeltett Kelet iránt érzett nosztalgiáját éneklő verseiben. S ne gondolja senki sem, hogy a szegedi homoknak, a szegedi földnek és levegőnek ma

nincsennek szószólói. Ha bátortalan is ma még e hang, de létezik és biztató jeleket mutat. Négy-öt ilyen tárggyal sikerrel foglalkozó írók ismerek s hogy adatokkal is szolgáljak, többek között Kutasi Ödön és Halász Pál neveit említem. Ezek, és a mult alapján megvan a reményünk, hogy a még lappangó jellegzetes szegedi irodalom egyszer újra elő fog törni és Szeged majd ismét vezetőként jár elől a vidék irodalmában.

GERGELY GERGELY

KULTÚRÁLT NÉPIESSÉG SZEGEDEN

Szegeden sok időnek kellett eltelni, hogy azok a hatóerők, melyek olyan nagy szerepet játszanak egy sajátos tájirodalom kialakításában, öntudatossá váljanak. A tájirodalom jelentkező öntudatát magasabb irodalmi kultúra jellemzi és szélesíti, és nem véletlen, hogy a szegedi irodalmi öntudatnak első képviselője Juhász Gyula volt, a legkultúráltabb magyar költők egyike. Juhász Gyula, még mielőtt a tájirodalomról az irodalmi berkekben szó esett volna, rámutat Szeged különleges táji és kultúrális jegyeire is. Hangoztatja, hogy Mikszáth, Gárdonyi, Herczeg Szegedről indultak a halhatatlanság felé. „Szeged volt az, mely a maga humusával anteuszi erőt adott annyi jelentős magyar írónak, akik Pestre, Egerbe, máshova származva, vagy itt e termő televény ölen maradva, zamatot, színt és eredetiséget adtak a nagyon pesti magyar litteraturának“. (Juhász Gyula: Magyar holnap. Szeged és vidéke. 1908. XII. 31.) Nem sokkal később Kosztolányi és Babits is Szegedről indultak el, magukkal vive Szeged kitörölhetetlen és örökké alakító emlékeit. Egy bizonyos, a szegedi irodalom öntudatosodása előtt is volt már szegedi irodalom, elég Kálmány Lajos csodálatos gazdagságú gyűjteményeire, Bálint Sándor *Szeged a magyar kultúra történetében* című kitűnő tanulmányára, Terjék László a szegedi ponyva körüli kutatásaira, vagy jó száz évet visszaugorva, Dugonics regényeire gondolnunk, aki alakjait sokszor Szeged közvetlen környékén szerepelteti. Bálint Sándor a fentebb említett tanulmányában mutatja ki, „hogy a XVI. sz. magyar irodalma, mint egy végtelen fejlődés kezdete, elsősorban szegedi lelkekben születik meg. Szegedi Gergely a zsoltárokat fordította magyarra. Tar Benedek „a házasságról való dicséret“-tel, Szegedi András Jeruzsálem pusztulásáról szóló biblikus versezetével, Szegedi Veres Gáspár széphistóriájával, Szegedi Lőrinc pedig Teophánia című drámájával írta nevét a magyar irodalom hőskorának történetébe. Szegedi Lajos Heltai Gáspárnak jobbkéze az Újtestamentum magyarra fordításában. Zsoltárfordításai is ismereteseek. Szegedi Macer humanista költő.“

Babits áradozva ír barátjának, Juhász Gyulának Szegedről, ahova 1906. okt. 2-án érkezett, hogy aztán két tanéven át tanítson a főreáliskolában, a mai Baross-Gimnáziumban. „Itt vagyok tehát az ön és Hegedűs Pál városában és a Hegedűs Pál közvetlen utódja (mert ő most beteg) a poétika és retorika katedráján... Itt vagyok